

Horváth Csaba

A valószínűség reménye

(Az erkölcs mint sejtés
András László *A vörös korona* című regényében)*

A rejtélyesnek látszó bűncselekmény logikus megoldását elbeszélő bűnügyi regény kialakulása óta elsősorban a 19. századi pozitivizmus optimizmusára épült. A szakirodalom a klasszikus krimitől a hard-boiled vagy noir verzióig át a társadalomrajz hagyományába illeszkedő bűnügyi regényig vagy a posztmodern intellektuális játékáig számos korszakot és alfajt különít el, de a műfaj a világ megismerhetőségének s így felderíthetőségének gondolatával alapvetően mindig azonosult. Dupin a romantika kliséinek mintapéldánya lehetne, de ugyanúgy a logika alapján deríti ki a legbonyolultabb ügyeket is, ahogyan Sherlock Holmes, Conan Doyle külön hőse is a természetfölöttinek, megmagyarázhatatlannak tűnő bűncselekményeket demisztifikálva ad logikus választ. És távoli párhuzamként abban sem lehetünk biztosak, hogy Porfirij kezében ne lenne jogi bizonyíték Raszkolnyikov ellen, miközben Dosztojevszkij egyértelműen a jó és a rossz etikai harcára és a lélektanra helyezi a *Bűn és bűnhődés* hangsúlyát.

Az igazság relatív voltának tudatosítása, sőt az igazság és a jog összeegyeztethetlensége már Conan Doyle *Az apátsági major* című novellájában is megjelenik, amikor Holmes és Watson a bíróság kompetenciáját vindikálva maguknak ítéletet hoznak a jogilag bűnös, erkölcsileg viszont felmenthető főhősről. Inkább engedelmeskednek saját igazságérzetüknek, mint Anglia törvényeinek. A műfaj talán legismertebb példája a *Gyilkosság az Orient expresszen*, ahol Agatha Christie Poirot-ja nem csekély lelkifurdalással, de hasonló okokból elengedi a gyilkosokat.

Az amerikai hard-boiled krimik már alapvető szkepszissel szemlélik a jog és az igazság összefüggéseit. Hőseiknek egyre inkább azzal kell szembenézniük, hogy a bűncselekményeket felderíthetik ugyan, de a bűnt nem győzhetik le. A bűnös leleplezésének motívuma a szövegek végén már nem a megbomlott világrend helyreállításának az igényét – vagy illúzióját – hordozza, inkább pusztán műfaji kellékké válik, s így sem az eredményesség illúziója, sem a közösség éthosza nem hajtja őket. Ahogyan maga Chandler fejt ki egy teoretikus írásában: „A tettesnek bűnhődnie

^{1*} A tanulmány első megjelenése: HORVÁTH Csaba, *A valószínűség reménye*, Partitúra, 2022/1, 95–104.

kell. Mindegy hogyan, nem fontos, hogy a bíróság előtt. Ennek, bármit is mond a közvélemény, nincs köze a morálhoz. Ez a műfaj logikus alkotórésze.”²

S ahogyan a műfaj egyre problematikusabbá teszi az igazság éthoszáét, úgy lesz egyre kérdésesebb a világ megérthetőségének logikai vetülete. Az egyre fontosabb szerephez jutó félreértés, a világ félreinterpretálása az erkölcsi ambivalencia párhuzamának is tekinthető.

Ráadásul ahogyan a műfaj szabályait a többi epikus forma is átveszi, úgy terjednek el a szálat elvárhatóságát az információk megbízhatatlanságával felváltó bűnügyi történetek. Borges iskolát teremt azzal, hogy bűnügyi novelláinak cselekményébe és így az olvasás folyamatába a félreértést, a megértés ellentétét is belekódolja. A bűnügyi regény nyom- és információkereső attitűdjével szemben a bűnügyeket ugyanannyira az intuíciók és a véletlen segítenek megoldani, mint a logika.

Sőt, a megérzések és a magyarázat igénye ugyanannyira segíthetik a megértést, mint a félreértést. Svetlana Boym szerint az összeesküvés és az elbeszélő szöveg terminusai átfedik egymást, mivel mindkét esetben cselekményekről és cselvetésekről folyik a beszéd.³ Cikke szerint a cselekményt konstruáló értelmezés, a Roland Barthes által „a jelentésadás szenvedélyének” nevezett olvasat az értelmezések sokszerűségében lakozik, a vizsgált szövegek arra nyújtanak példát, amikor a „jelentésadás szenvedélye” a jelentésadás ellen fordul. Borges egyik legismertebb novellájában, *A halál és az irányítás*ben (1944) a szövevényes bűncselekményeket feltételező nyomozó túlzott spekulációja nem pusztán a rendőri munkát viszi félre, de egyben a rendőrtiszt halálához is vezet. Umberto Eco 1988-as regénye, *A Foucault-inga* is ezt a hamis értelemadást modellezi: „És hiába mondom, hogy térképek márpedig nincsenek, nekik az a térkép csak azért is kell majd.”⁴

András Lászlónak a Kalligramnál 2021-ben megjelent *A vörös korona* című regényében⁵ a világ működése már nem közelíthető meg jobban a sejtésnél. Sőt, a műfaj szabályai szerint a nyomozás során igazolódó vagy elvetendő feltételezések egyben a jó és a rossz megítélésre is rávetülnek. S ha a bűn fogalma sem vehető minden helyzetben bizonyosnak, akkor a létezés erkölcsi alapvetései is csupán a valószínűségeken alapuló sejtések lehetnek.

A több felvázolt cselekményszál közül András regényében is a leginkább váratlan vezet el a megfejtéshez, ám annyi valószínű indítékot és elkövetőt sorakoztat fel a szöveg, hogy a valószínűségek kioltják egymást. Sőt, maga a valószínűség fogalma lesz az értelmezés fókuszában.

² Raymond CHANDLER, *A gyilkolás egyszerű művészete*, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-gyilkolas-egyszeru-muveszete-1949> [Letöltés: 2025. május 2.]

³ Svetlana BOYM, *Az összeesküvéselemletek és az irodalmi erkölcsiség: Umberto Eco, Danilo Kis és A Cion Bölcséinek Jegyzőkönyve*, ford. ÜLKEY Zoltán, https://docplayer.hu/11997391-Az-osszeeskuveselemletek-es-az-irodalmi-erkolcsiseg-umberto-eco-danilo-kis-es-a-cion-bolcseinek-jegyzokonyve.html#show_full_text [Letöltés: 2025. május 2.]

⁴ Umberto ECO, *A Foucault-inga*, ford. BARNA Imre, Budapest, Európa, 1994, 492.

⁵ ANDRÁS László, *A vörös korona*, Budapest, Kalligram, 2021.

Egy nagyváros melletti kisvárosban bűncselekmény történik, és *sejthetjük*, hogy a megoldás napjaink Magyarországnak tipikus történeteit *valószínűsíti*. Egy pitiáner család lenne az ok? A helyi kocsmá alkalmazottjai a tulajdonost megkárósítva saját alkoholkészletüket árulják, s ők teszik zsebre a hasznót. A gyilkosság gyűlölet-bűncselekmény is lehet, mert a két csaló pincér egy homoszexuális párt alkot. *Valószínűleg* köze lehet a gyilkossághoz a kisvárosi politikának is, a helyi és az országos politikai elit közös, mert az EU-s pénzek szervezett elcsikkasztására alapozott környezetvédelmi-gazdasági csalása is az. És felmerül a féltékenységből elkövetett gyilkosság, de a rendszerváltás múltjában gyökerező családi-titkosszolgálati történet valószínűsége sem zárható ki. A cselekmény előrehaladtával ráadásul a bűncselekménytípusok valószínűsége a hullák számával egyenes arányban növekszik.

A történet nyomozója, Harmath Endre egyrészt hivatalnok, hiszen az ember- és eszközhiánnyal küzdő magyar rendőrség tisztje, másrészt azonban tévésorozathős is lehetne: az FBI képezte ki profilozónak Amerikában, s bár folyamatosan lúzernek mutatja magát, minden kényes helyzetből gyakorlatlan vágja ki magát. Elsősorban azonban értelmiségi, aki akár olvashatná is a regényt, hiszen otthonosan mozognak annak asszociációs és intertextuális utalásai között. *A vörös korona* párbeszédei említik Őze Lajos híres monológját a *Megáll az időből* – „aki kérdez, az faggat, mert őt is faggatják”⁶ – s ezzel a gyilkosság lehetséges okai közül a magyar múltban megbúvó indíték tűnik a legvalószínűbbnek. Szóba kerül Camus harmadik regénye, *A bukás* is, ez inkább a személyes okból elkövetett bűncselekményt sejteti: „ez nekem is afféle vezeklés”⁷. A Rilkére tett utalás („változtasd meg élted, mondja egy kolléga, de ugyanez a kolléga más helyütt meg azt mondja, akinek nincs háza, nem épít, de ez utóbbit nem gondolja a nagytiszteletű úr, mindössze megtörténik vele.”⁸), illetve az a lehetőség, hogy a *Műveleti terület* szalag feliratát akár *Művészeti fesztiválnak* is lehetne olvasni, a regény szépirodalmi allúzióit erősíti. A bűncselekmény így nem a szociológiai-logikai, hanem az egzisztenciális-ontológiai világmodell felől lenne megérthető. Ezt a valószínűséget erősíti, hogy a nyomozó mindent elkövet, „hogy helyre tudja tolni a kizökkent időt”⁹.

Harmath Endre azonban elsősorban „néhai matematikus” is, sőt saját bevallása szerint a „néhai legalább olyan fontos, mint a matematikus”¹⁰. Etikái-lélektani okokból végül nem futotta be a matematikusi pályát. A rendszerváltás előtt az elhárításnál lett kódfejtő: dekódolni akar, azaz egy ismeretlen jelrendszert szeretne ismertté és így érthetővé tenni. A kódfejtőt éppen a valószínűségszámítás segíti a munkájában,

⁶ *Uo.*, 20.

⁷ *Uo.*, 22.

⁸ *Uo.*, 190.

⁹ *Uo.*, 343.

¹⁰ *Uo.*, 12.

sőt az információelmélet maga is részben az algebrai kódoláselméleten, részben a Shannon-féle valószínűségszámításon alapul.

Hősünk a rendszerváltás után rendőrnymozó lesz, immár a világosabb oldalon, de sötét múlttal. És a kettő nem választható el egymástól: „Egy matematikus, aki ügynök, vagy egy ügynök, aki matematikus? Valahogy nem fért össze a kettő.”¹¹

A *vörös korona* a rendszerváltásra visszatekintő szál alapján felvillantja a félmúlt történelmi regényének és az arra épülő politikai kriminek a lehetőségét, bár a krimi szabályai szerint ennek a történet szálnak a regény végéig háttérbe kell szorulnia. Ráadásul András László a krimi műfaji sajátosságait ironikusan megőrizve s ezzel éppen ki is üresítve mutatja meg a múlttal való szembenézés elmaszatólását. A magyar krimiben a német Wende-roman helyett a személyes és a közéleti szálát a bosszúdrámával ötvöző s így a tragédia felé elmozdító olvasat szinte mellékes marad. S amikor a regény végén kiderül, hogy mindennek egy generációval korábbi, a nyolcvanas évek hatalommal és ellenzékkal összefüggő története áll a középpontban, ez sokkal inkább a műfaji szabályok automatizmusát, mint a valódi erkölcsi jóvátételt hordozza. Az igazságtétel helyett csupán annak az emléke jelenik meg, s a bosszú is csak egy kiüresedett narratív forma továbbélése lehet.

Ahogy egy párbeszédben elhangzik, „nem vesz elő csak úgy minden ok nélkül harmincéves történeteket az ember. [...] Ha nem sikerült akkor, lendületből, már nem is fog soha.”¹² Ahogyan a 20. század másik totalitárius diktatúrája, a fasizmus kapcsán Sylvie Germain idézi Aharon Applefeldet a *Magnus* mottójában: „amit nem mondtak ki ott és akkor, a későbbiekben szükségszerűen fikció lesz belőle.”¹³

András László regényében két párhuzamos szálon fut a krimi jelene és a rendszerváltás elvesztegetett múltja: „Harmath agyán ekkor átvillant egy sejtés. [...] akármit is lát itt, mindennek két értelme van. Egy itt és most, amit konkrétan jelent, és egy a múltban. Egyszerre zajlik két történet. Egy régi és egy új. De mielőtt ebből a sejtésből bizonyosság lett volna, megszólalt a telefonja, és az iménti gondolat elillant.”¹⁴

Az igazságot a narratív struktúra szabályai ugyanannyira vagy még jobban alakítják, mint a bennük foglalt tények. Sőt, mintha a struktúrák rendező erejére ugyanolyan ontológiai igénye lenne az embernek, mint az azokban megmutatkozó magyarázatokra: „Ön kedveli a válaszokat, ha jól látom. Ha értelme van a dolgoknak. Pedig azt legtöbbször csak mi tulajdonítjuk nekik, nem bírván az értelmetlenségből fakadó feszültséget.”¹⁵

¹¹ *Uo.*, 18.

¹² *Uo.*, 19.

¹³ Sylvie GERMAIN, *Magnus*, ford. NAGY Viktória, Budapest, Helikon, 2012, 5.

¹⁴ ANDRÁS, *i. m.*, 303.

¹⁵ *Uo.*, 20.

A vörös korona krimiként egy bűnügy történetét és annak megoldását nyújtja át az olvasónak. Ám a legkomolyabb kérdése nem az, mennyire bizonyosan deríthető fel egy bűnügy, sokkal inkább az, mennyire lehet a világban eligazodni és létezni a valószínűségek alapján.

S ez a leginkább fundamentális kérdésekre is igaz. A könyv mottóul választott Pilinszky-idézete¹⁶ mellett a szöveg többször is utal a teremtésre, sőt kezdősoraival magára a Teremtés könyvére: „Isten lelke lebegett a vizek fölött, a vízen pedig egy női holttest piros orkáncáiban, farmerban és edzőcipőben.”¹⁷ De máshol is találunk hasonló példát: „Olyan volt, mintha a víz fölött lebegne az ég közepén, mint Isten lelke, és még világosság is volt, és annak ellenére, hogy a gyomrát szorította a görcs, azt érezte, hogy nagyon megérte.”¹⁸ Sőt, még a hétköznapi reggelek kapcsán is a teremtett világ monotonitása merül fel, megkérdőjelezve a teremtést: „Nem is lenne rossz, de jó sem, semmilyen nem lenne, egyszerűen csak nem világosodna tovább az ég, ő meg nem venné föl a fekete fehéreneműt, és nem indulna el a fürdőszobába meginni az első pohár vizet, nem kapcsolná be a teafőzőt és a szendvicssütőt, nem ballagna vissza ablakot nyitni”.¹⁹

Sőt, a teremtés értelmet ad és értelmezés tárgya lesz egyszerre: „Figyelje meg, hogyan gondolkodnak az emberek! A világ teremtéséről, például. Sokkal többször vitatkoznak azon, ki csinálta, mint azon, hogy miért. Hiba. Először mindig azzal találkozunk, mi történt. Ezt vizsgáljuk, közben egyre többet tudunk meg a hogyanról. A harmadik, pontosabban az első igazi kérdés tehát nem a ki, hanem a miért. Ami mindjárt két dolgot is rejthet magában. Egy okot és egy célt.”²⁰

A fenti mondatban nem csupán a felszínen érinti egymást a heideggeri „Warum” és a wittgensteini nyelvfilozófia. A szövegben a megismerhetőség végtelensége és a tudás befejezhetetlensége is felbukkan: „Minden kérdés mögött egy újabb kérdés. Nincs jó válasz, csak saját válasz. Mindenki nyomoz, mindenki más részét látja a világnak.”²¹

A fenti mondatok *A vörös korona* esetében egyensúlyt biztosítanak a posztmodern disszemináció és a krimi műfaji szabályaiból eredő koherens cselekmény igénye között. Sőt, a regény elején kataforaként ismertetett Harmath-féle sejtés a megismerés és a megértés szükségszerűen történeté összeálló struktúrái kapcsán arra is rákérdez, hogy a tapasztalaton nyugvó valószínűség vajon mindig érvényes-e, azaz mennyire lehet a szabályszerűség ismétlődésének valószínűségében megbízni.

¹⁶ „Itthon vagyok. Engedd, hogy lepihenjek és meggömbölyve elaludjak végre.”

¹⁷ ANDRÁS, i. m., 9.

¹⁸ *Uo.*, 53.

¹⁹ *Uo.*, 186.

²⁰ *Uo.*, 237.

²¹ *Uo.*, 101.

„Mindannyian hiszünk a valószínűségeinkben”²² – mondja a szöveg. És valóban, az emberek többsége azokat a narratív struktúrákat preferálja, melyek a számára leginkább valószínű világot építik fel. Ezt mutatják a bűncselekmények megértésre kreált történetek, amelyekkel a helyiek a számukra leginkább elfogadható verziót egyben a legvalószínűbbé is teszik:

Ritkaság, hogy a hivatalos változat ennyire hasonlítson a nép szája íze szerintire. De ezúttal ez volt a helyzet. Többfordulós szerelmi dráma. A feleség szeretője megöli a férj szeretőjét. Bosszúból. A férj megöli a feleség szeretőjét. Bosszúból. A feleség szeretőjének titkos szeretője öngyilkos lesz. Bánatában. Meghaltak még: Palkó, hajléktan, Farkas Jakab János, lelkész. Főbányai betöréses rablásról nem esett szó. Volt egy-két újságíró, aki megpróbálta belevenni azt is, de így is annyira bonyolult volt a sztori, hogy a szerkesztő kihúzta, mert fogaszthatatlanul soknak találta az információ mennyiségét. „Szorítkozzunk a lényegre, jó?”²³

De a gyilkosság előtti, átlagos napok magyarázata is hasonlóan történik: „Igen, Karcsi fönn járt a tónál reggel, már megint tökrészeg ez az ember, szegény Klára meg az a két aranyos gyerek, édes istenem, na, azok is megérik a pénzüket, az apjuk vére, különösen a nagyobbik, a lány, az a hogyishívják.”²⁴

A filozófus hajlamú exmatematikus nyomozó, Harmath viszont úgy kreál történeteket, hogy közben a megértés matematikai és filozófiai struktúráit vizsgálva reflektál is azokra. És ezért indul ki abból, hogy ő nem tud, hanem sejt. S a sejtéssel a nyomozás elbeszélésének műfaji és a megértés filozófiai eldönthetetlen kérdésénél vagyunk: vajon a tények irányítják a sejtést, vagy a sejtés találja meg a tényekben saját igazolását?

A sejtés matematikai fogalomként a tétellé válás előtti állapot. A matematikai logika eszközeivel formálisan nem bizonyítható, mégis erősen valószínű állítás. S mivel a matematikában nem lehet minden sejtést egyértelműen igazolni vagy cáfolni, a regény elején említett Harmath-féle sejtés a megismerés valószínűségére, nem pedig a bizonyosságra vonatkozik.

A regény nyomozója fiatal matematikusként azt vizsgálta, hogy „a baráti szám-párok mindkét tagja egyszerre páros vagy egyszerre páratlan”.²⁵ A fiatal pályaelhagyó matematikus életében a barátságos számokról szóló kutatásokat – miszerint az egyik szám osztóinak összege megegyezik a másik számmal, és fordítva – a tökéletes

²² *Uo.*, 15.

²³ *Uo.*, 326.

²⁴ *Uo.*, 149.

²⁵ *Uo.*, 14.

számokkal való foglalatосkodás követte, s érdeklődése végül a kevésbé tökéletes barátságos számok felé haladt tovább.

Barátságos, tökéletes, kevésbé tökéletes, de barátságos. Ezek a jelzők a nyomozóra és az általa vágyott világra is ráillenek: „továbléptem azok felé a barátságos számok felé, amelyek kevésbé tökéletesek, de jobban megfelelnek az alkatomnak, amelyet barátságosnak, barátkozásnak mondhatok, és, azt hiszem, ebben ön is megerősíthet, és hát már fiatalon ilyen voltam, azóta ez nem sokat változott.”²⁶

Hősünk matematikusi karrierje azért törik meg, mert a bizonyosság hiányával nem képes megbirkózni. Amikor Harmath megírja Erdős Pálnak – egyébként Erdős beemelése a regénybe a szerző egyik legjobb ötlete –, hogy nem bírja a bizonyosság hiányát elviselni, s ez nem bizonyításra sarkallja, hanem kétségbe ejti, a jeles matematikus egy táviratot küld mindössze, amelyben szakmailag temeti el tanítványát: „Tragikusan korai halála mélyen megrendített. Együttérzésemre ne számíton.”²⁷

Erdős Pál visszautasítása annak szól, hogy Harmath a kétségei miatt kilépett a tudomány paradigmáiból, és érzelmileg viszonyult egy tisztán logikai problémához. A nagy matematikus úgy viselkedik a fiatal tanítvánnyal, ahogyan majd Harmath fog azokkal az emberekkel, akiknek a világ kohéziójára irányuló vágyát képtelen lesz megérteni: „Haragudtam az emberekre és a jól formált valószínűségeikre, amiket bizonyosságnak hisznek. [...] Abban találtam meg az új célokat, hogy bebizonyítsam az embereknek: nincs bizonyosság.”²⁸

A tétellé még ki nem kristályosodott sejtés mint modell egyszerre érvényes a világ matematikai és etikai szabályaira. Harmath a valószínűségszámítás matematikai tudományán alapuló elméletének számunkra két fontos vetülete is van. Az egyik a szerencsejátékok modellezése: a játék, a lehetőség, az elképzelhetőség az irodalom és a posztmodern gondolkodás területén kiemelt fontosságúak.²⁹ A másik pedig az emberi gondolkodás leginkább fundamentális kérdéseire kapott biztos válaszok esetlegessége vagy bizonyossága. S ezt a két területet Pascal személye és munkássága köti össze.

Blaise Pascal nem csupán az európai filozófia egyik meghatározó gondolkodója, Kant és Nietzsche előfutára, de az egzisztencializmus olyan képviselőivel is kapcsolatba lehet hozni, mint Kierkegaard, Heidegger, Sartre vagy Camus. Ugyanakkor a modern valószínűségszámítás elméletének kezdetét is Fermat és Pascal egyik levelében szokás kijelölni.

Ezért érdekes számunkra, vajon összefügghet-e a játékelméletben megfogalmazott valószínűség a világ megismerhetőségével, illetve a fundamentális létkérdésekre adható válaszok bizonyosságával.

²⁶ *Uo.*

²⁷ *Uo.*, 15.

²⁸ *Uo.*, 16.

²⁹ Lásd: SZABÓ Gábor, *A valószínűség interpretációi*, Budapest, Typotex, 2013.

András László bűnügyi regényében ez a problémahalmaz a megismerhetőség gyakorlati és ontológiai szintjein egyaránt megjelenik. *A vörös korona* első szinten arra kérdez rá, hogyan lehet a bűncselekmény felderítéséhez szükséges sejtéseket egy tétel bizonyosságával felruházni egy olyan világban, melynek éppen a bizonytalanság és a véletlenszerűség a legfontosabb attribútuma. Második szinten a félmúlt és a jelen etikai kérdései kapcsán felmerülő igazság, a szembenézés vagy a bosszú egyaránt a bizonyosság hiánya felől jelennek meg a szövegben. S legvégül ezt a kettőt összekapcsolva azt vizsgálja a könyv, hogy a logikai kiismerhetetlenségek és az erkölcsi bizonyosság hiánya ellenére miért lehet egy megismerhető és etikus világ *sejtését tételnek* elfogadni, illetve hogyan képes az ember a létezés fenti bizonytalanságait elviselni.

A valószínűségek a regény leginkább kiszámítható pillanataiban sem vehetőek biztosra. A műfaji szabályoknak megfelelően akciódús utolsó jelenetben Harmath nem tudja megsaccolni, hány töltény maradt ellenfele pisztolyában: „Egy golyó van a tárban, vagy egy sem. Nem mindegy.”³⁰ S mivel a jó és a rossz egzakt fogalma is kérdéses lett, a kisváros rejtett erővonalait s így a bűncselekmény mozgatórugóit sem lehet feltérképezni: „nem olyan kis rózsaszín sütemény ez a városka, mint gondolná első látásra”.³¹

S az utolsó pillanatban újra elhangzik a regény mottója. A Pilinszky-idézet³² ontológiai sejtésként, de nem bizonyossággként fogalmazza meg a hazatérés vágyát: „Itthon vagyok. Engedd, hogy lepihenjek” (*A pokol hetedik köre*). A már idézett Rilke-sor hangsúlyos szerepeltetése ugyanis éppen a tétel általános érvényét vonja vissza: „Akinak nincs, már nem épít házat.”

Pascal szerint a gondolkodás csak megalapozza, de nem bizonyíthatja a vallási igazságokat. Bár az ember tudásra vágyik, ez a tudás sohasem lehet teljes, miközben az ember méltóságát éppen a gondolkodás, sőt a bukás lehetőségének a valószínűsége adja. A gondolkodó ember nem lehet biztos az értelmezői struktúráinak megkérdőjelezhetetlenségében, sőt még a legalapvetőbb paradigmákat is csak a sejtés, de nem a tétel szintjén fogalmazhatja meg. Jól mutatja ezt, hogy a *Gondolatok* egyik töredéke a szerencsejáték nyerési valószínűségét és Isten létezésének bizonyosságát állítja párhuzamba:

Mérlegeljük, mit nyerhet vagy veszíthet, ha feje, vagyis arra fogad, hogy van Isten. [...] ha nyer, mindent megnyer; ha veszít, semmit sem veszít. Fogadjon hát habozás nélkül arra, hogy van [...] ha kénytelenek vagyunk

³⁰ ANDRÁS, *i. m.*, 348.

³¹ *Uo.*, 180.

³² PILINSZKY János: *A pokol hetedik köre* = Uő, *Szálkák*, <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/PILINSZKY/pilinszky00001/pilinszky00116/pilinszky00116.html>. [Letöltés: 2025. május 2.] Első megjelenés: *Új Írás*, 1971/12, 58.

játszani, akkor nem szabad az ész nevében ragaszkodnunk az élethez, ahelyett hogy inkább kockára tennők a végtelen nyereségért, amely éppúgy bekövetkezhet, mint a semmi elvesztése.

Minden játékos biztosan kockáztat a bizonytalan nyerésért; és bár biztosan kockáztatja a végest, hogy ha bizonytalanul is, de megnyerhesse a végest, mégsem vét az észszerűség ellen. Nincsen ugyanis végtelen távolság a kockáztatás bizonyossága és a nyerés bizonytalansága között; [...] Végtelenség tulajdonképpen a nyerés bizonyossága és a vesztes bizonyosság között van. De a nyerés bizonytalansága a várható nyereség és veszteség esélyeinek megfelelően arányos a kockázat bizonyosságával.³³

A filozófus Pascal nem pusztán szembeállítja egymással az észérveken és a belső sugallaton alapuló gondolkodást. A valószínűséget és a sejtést – mondaná a matematikus Pascal. S ez a töredék egyben azt is megelőlegezi, hogy: csak nyerhetünk, ha úgy teszünk, mintha létezne Isten, felruházza ezáltal a létet az általa képviselt értelemmel és értékkel.

Pascal és Kant bizonyosságot szeretnének. Ám háromszáz évvel a francia és százötven évvel a német filozófus után Camus a bizonyosság lehetősége helyett már csak a bizonytalanságot konstatálhatja. Tarrou kérdése a *Pestisben* közel van a bűnügyi regénynek a tanulmány elején érintett műfaji problémájához: „Lehetséges-e, hogy az ember szent legyen Isten nélkül, ez jelenleg az egyedüli konkrét probléma, ami érdek.”³⁴

Isten a modernitás kezdetén nagy valószínűségű sejtéssé változott. A modernitás végén, Camus-nél már a hiánya fogalmazódik meg tételtként, miközben a szentségben megnyilvánuló értékek sejtése mégis megmarad. Ám ha a jó és a rossz fogalmai legfeljebb a valószínűség alapján osztályozhatóak, és nem lehetnek egzakt kategóriák, a sejtésük egyben a bizonytalanságot is magában foglalja.

András László *A vörös korona* című regényében az utolsó mondat Kantra utal. Ám a „csillagos ég felettem és az erkölcsi törvény bennem” éjszakai képe itt egyneműen boldog, világos, nappali látványra vált: „– Utánanéztem, mi is az a Harmath-féle sejtés. Szép gondolat. És valószínűleg igaz. Csak be kellene bizonyítani. És ültek tovább a vakító tavaszi napsütésben a fölöttük húzódó halványkék alatt.”³⁵

³³ Blaise PASCAL, *Gondolatok*, ford. PÖDÖR László, Szeged, Szukits, 1996, 64.

³⁴ Albert CAMUS, *A pestis*, ford. GYÖRY János = Uő, *Albert Camus regényei*, Budapest, Európa, 1970, 311.

³⁵ ANDRÁS, *i. m.*, 350.